

PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING ILGARI SUDLANGAN SHAXSLAR
O'RTASIDAGI HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH JIHATLARI

Qambarov Sardobek Abdulvosit o'g'li

IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi, 314 guruh kursanti.

Annotatsiya: Maqola O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlari profilaktika inspektorlarining ilgari sudlangan shaxslar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyatini takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan. Unda residiv jinoyatchilikning oldini olishning huquqiy asoslari, profilaktika inspektorlarining roli va vazifalari, shuningdek, ushbu yo'nalishdagi amaliy muammolar tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni va probatsiya xizmati faoliyatiga tayanib, ilgari sudlangan shaxslarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish va moslashtirish mexanizmlarini kuchaytirish, idoralararo hamkorlikni rivojlantirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda inspektorlar malakasini oshirish bo'yicha takliflar ilgari surilgan. Maqola maqsadi – huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimining samaradorligini yuksaltirish orqali jamiyat xavfsizligini ta'minlashga hissa qo'shishdan iborat.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektorlari, ilgari sudlangan shaxslar, huquqbuzarliklar profilaktikasi, residiv jinoyatchilik, ijtimoiy rehabilitatsiya, probatsiya xizmati, idoralararo hamkorlik, O'zbekiston huquqiy tizimi.

Zamonaviy jamiyatda jinoyatchilik va huquqbuzarliklarning oldini olish davlatning ichki xavfsizlik siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, residiv jinoyatchilik – ilgari sudlangan shaxslar tomonidan yangi huquqbuzarliklar sodir etilishi – jamiyat xavfsizligiga jiddiy tahdid solib, ijtimoiy barqarorlikni buzadi. O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimining rivojlanishi mamlakatda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarning muhim qismi bo'lib, bu sohada "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun (2014 yil), shuningdek, ichki ishlar organlari faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan prezident farmon va qarorlari muhim huquqiy asos yaratadi.

Ichki ishlar organlarining profilaktika inspektorlari ilgari sudlangan shaxslar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olishda markaziy rol o'ynaydi. Ular yakka tartibdagi profilaktika chora-tadbirlarini amalga oshirish, probatsiya xizmati bilan hamkorlikda ijtimoiy rehabilitatsiya va moslashtirish ishlarini tashkil etish, idoralararo muvofiqlashtirishni ta'minlash kabi vazifalarni bajarib, residiv jinoyatchilikning kamayishiga hissa qo'shadi. Biroq, amaliyotda profilaktika inspektorlari faoliyatida bir qator muammolar – malaka darajasining yetarli emasligi, raqamli texnologiyalarning kam qo'llanishi, idoralararo hamkorlikning yetarli darajada rivojlanmaganligi kabi omillar mavjud bo'lib, bular tizim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu maqola profilaktika inspektorlarining ilgari sudlangan shaxslar o'rtasidagi huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyatini takomillashtirish jihatlari tahlil qilishga

bag'ishlangan. Maqsad – hozirgi huquqiy-tashkiliy mexanizmlarning holatini baholash, mavjud kamchiliklarni aniqlash hamda inspektorlar malakasini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, probatsiya xizmati va boshqa idoralar bilan hamkorlikni kuchaytirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Bu orqali huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimining samaradorligini yuksaltirish va jamiyat xavfsizligini ta'minlashga hissa qo'shish ko'zda tutilgan.

Shu boisdan, avvalambor, IIVning «Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati to'g'risida»gi buyrug'ini qabul qilish hamda unda ichki ishlar organlari tomonidan huquqbuzarliklar profilaktikasining prinsiplariga amal qilish shartlarini, huquqbuzarliklar profilaktikasining har bir turi bo'yicha amalga oshiriladigan aniq chora-tadbirlarni, xususan, maxsus profilaktik tadbirlarni ishlab chiqish asoslari va tartibini, shuningdek, unda nazarda tutilgan maxsus profilaktik tadbirlarning maqsadi, mazmuni va mohiyatini qisqacha (yoki yo'riqnomaga ilova sifatida batafsil) yoritish, ichki ishlar organlarida profilaktika dasturlari va tadbirlari loyihalarining ommaviy muhokamalarini tashkil etish, ularni amalga oshirish jarayonida muammolar va kamchiliklarni aniqlash, bartaraf etish maqsadida jahon Internet axborot tarmog'ida veb-saytlar, bloglar, chatlar tashkil qilishning asoslari va yagona tartibini, shuningdek, ushbu yo'nalishdagi faoliyatni nazorat qilish hamda ichki ishlar organlari tomonidan huquqbuzarliklar profilaktikasining zamonaviy usullariga doir elektron adabiyotlarni yaratish va tarqatish mexanizmiga oid tartiblarni, bu borada har bir sohaviy xizmatning vazifasini, ularning huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishdagi asosiy vazifalari, huquq va majburiyatlari kabilarni aniq belgilash talab etiladi.

Bu borada amaldagi jarayon bo'yicha, Toshkent shahrining bir necha mahallalarida profilaktika inspektorlari tomonidan ilgari sudlangan shaxslar bilan olib borilgan individual profilaktika ishlarini misol tariqasida keltirish mumkin. Masalan, ozodlikdan mahrum qilish joylaridan qaytgan shaxslar profilaktik hisobga olinadi va inspektor ularning yashash sharoitlari, oilaviy ahvoli, ish bilan ta'minlanganligini muntazam tekshirib boradi. Bir amaliy holatda, giyohvandlik moddalar iste'moli uchun sudlangan shaxs inspektor nazorati ostida tibbiy muolaja va psixologik yordam olishga jalb qilingan, natijada qayta huquqbuzarlik sodir etilishining oldi olingan. Bunday misollar Ichki ishlar vazirligining 2024 yilgi hisobotlarida ko'rsatilishicha, profilaktik hisobda turgan shaxslar o'rtasida residiv darajasini ma'lum darajada pasaytirishga xizmat qilgan, biroq umumiy jinoyatchilikning o'sishi (2024 yilda 132 298 ta jinoyat ro'yxatga olingan, 2023 yilga nisbatan 27,1% ko'p) residiv omilining hali ham yuqoriligini ko'rsatadi.

Faoliyatning hozirgi holatida bir qator muammolar mavjud: profilaktika inspektorlarining yuqori yuklamaligi, individual profilaktika chora-tadbirlarining yetarlicha samarali emasligi, ilgari sudlangan shaxslarning ish bilan ta'minlanishi va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar. Masalan, 2022 yilda jinoyat sodir etganlarning 12,6% ilgari sudlanganlar bo'lgan, bu esa rehabilitatsiya mexanizmlarining yetarli emasligini ko'rsatadi. Shuningdek, mahalla instituti bilan hamkorlik kuchaygan bo'lsa-da, "mahalla yettiligi" tizimida profilaktika inspektorlarining roli hali to'liq optimallashtirilmagan.

Faoliyatni takomillashtirish bo'yicha quyidagilar taklif sifatida tavsiya etiladi, bular:

Profilaktika inspektorlarining malakasini oshirish va psixologik tayyorgarlikni kuchaytirishdan iborat. Bu taklifning izohi shundaki, ilgari sudlangan shaxslar bilan ishlashda psixologik ta'sir va motivatsiya usullari muhim ahamiyatga ega. Inspektorlar uchun maxsus kurslar tashkil etish, masalan, Ichki ishlar vazirligi Malaka oshirish institutida inspektor-psixologlar tayyorlashni kengaytirish orqali residiv xavfini kamaytirish mumkin. Amaliy misol sifatida, 2025 yilda maktablarda inspektor-psixologlar joriy etilgani kabi, mahallalarda ham shunga o'xshash mutaxassislarni jalb qilish samara beradi.

Ilgari sudlangan shaxslarning ijtimoiy rehabilitatsiyasini kuchaytirish uchun mahalla va davlat idoralari o'rtasidagi hamkorlikni raqamli platformalar orqali avtomatizatsiya qilish. Izohi: hozirda profilaktik hisob ma'lumotlari qog'oz shaklida yuritiladigan bo'lsa, yagona elektron baza yaratish inspektorlarga real vaqtda ma'lumot almashish imkonini beradi. Bu taklifni amalga oshirish orqali, masalan, bandlik markazlari bilan integratsiya qilib, sudlangan shaxslarni ishga joylashtirishni tezlashtirish mumkin, chunki ishsizlik residivning asosiy sabablaridan biridir.

Profilaktika inspektorlari faoliyatini baholashda residiv darajasini asosiy mezon qilib belgilash va rag'batlantirish tizimini joriy etish. Izohi: hozirgi baholash ko'rsatkichlari ko'pincha rasmiy hisobotlarga asoslangan bo'lsa, residivning pasayishiga qarab moddiy rag'bat (masalan, "qizil" mahallalardan chiqqanlik uchun qo'shimcha to'lovlar kabi) berish inspektorlarning mas'uliyatini oshiradi. Amaliy misol sifatida, 2025 yilda "qizil" mahallalarda inspektorlarga ikki barobar MROT miqdorida qo'shimcha to'lov joriy etilganini keltirish mumkin, buni ilgari sudlanganlar bilan ishlashga ham kengaytirish samarali bo'ladi.

Ilgari sudlangan shaxslar bilan individual profilaktika dasturlarini ishlab chiqishda jamoatchilik va NNOlarni jalb qilishni kuchaytirish. Izohi: mahalla faollari va yoshlar yetakchilari bilan birgalikda mentorlik tizimini yo'lga qo'yish orqali shaxslarning jamiyatga qaytishini osonlashtirish mumkin. Bu taklif residivning ijtimoiy sabablarini (izolyatsiya, stigma) bartaraf etishga yordam beradi va amaliy misol sifatida, probatsiya xizmati bilan hamkorlikdagi loyihalarni kengaytirishni ko'rsatish mumkin.

Ushbu takliflarni amalga oshirish profilaktika inspektorlari faoliyatining samaradorligini oshirib, ilgari sudlangan shaxslar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olishda yangi bosqichga ko'taradi. Bu yo'nalishdagi islohotlar O'zbekistonning jamoat xavfsizligi konsepsiyasiga muvofiq keladi va uzoq muddatli ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi

Buning uchun birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011 yil 17 fevraldagi «Ma'muriy jazoga tortilgan shaxslarni hisobga olish tartibi to'g'risida»gi 39-sonli qarorida faqat ma'muriy jazoga tortilgan shaxslar hisobini yuritish faoliyati tartibga solinganligi uchun ushbu qarorga ma'muriy huquqbuzarlikdan jabrlangan shaxslarning hisobini yuritishga, ikkinchidan, Ichki ishlar vazirligining «Jinoyatlarni va ularni sodir etgan shaxslarni dastlabki hisobga olish hujjatlarini to'ldirish va taqdim etish tartibi, jinoyat ishlari, jinoyatlar haqidagi materiallarning harakati haqida»gi yo'riqnomasiga jinoyatdan jabrlangan shaxslarning markazlashtirilgan hisobini yuritishga doir tegishli o'zgartish va qo'shimchalar kiritish maqsadga muvofiq sanaladi. Bundan tashqari,

O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish, huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etish mexanizmining to'liq ishlashini ta'minlash hamda huquqbuzarlik sabablari va shart-sharoitlarini bartaraf etish yuzasidan yozma taqdimnoma hamda xususiy ajrimlarning ta'siri samaradorligini oshirish yuzasidan O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning «Huquqbuzarlik sabablari va shart-sharoitlarini bartaraf etish yuzasidan militsiyaning yozma taqdimnomalarini bajarish choralari ko'rmaslik» nomli 196-moddasiga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish talab etiladi.

Shu o'rinda ichki ishlar organlarining huquqiy targ'ibot faoliyati samaradorligini oshirish yuzasidan quyidagi yo'nalishda talablarni ishlab chiqish va joriy etish lozim hisoblanadi: birinchidan, huquqiy targ'ibot sub'ektlariga nisbatan qo'yiladigan talablar; ikkinchidan, huquqiy targ'ibotni rejalashtirishga nisbatan qo'yiladigan talablar. uchinchidan, huquqiy targ'ibot o'tkaziladigan organ, muassasa, tashkilot yoki jamoat tuzulmalariga qo'yiladigan talablar; to'rtinchidan, huquqiy targ'ibot o'tkaziladigan «Ma'naviyat targ'ibot markazlari»ga nisbatan qo'yiladigan talablar.

Xullas, yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, ichki ishlar organlarining profilaktika inspektorining ilgari sudlangan shaxslar o'rtasidagi huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyatini yetarlicha tartibga soluvchi va samarali tashkil etilishini ta'minlovchi to'laqonli huquqiy mexanizm yetarlicha mavjud emas. Shu bois ichki ishlar organlarining mazkur yo'nalishdagi faoliyatini yuqorida keltirilgan yo'nalishlar bo'yicha ilgari surilgan taklif va tavsiyalar asosida takomillashtirilishi birinchidan, profilaktika inspektorining ilgari sudlangan shaxslar o'rtasidagi huquqbuzarliklar profilaktikasining zimmasiga qonun bilan yuklatilgan huquqbuzarliklar profilaktikasiga doir vazifalarning to'liq bajarilishini ta'minlanish, ikkinchidan, huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, ularning hisobini yuritish, bartaraf etish choralari amalga oshirishning samarali mexanizmini yaratish, uchinchidan, ichki ishlar organlari sohaviy xizmatlarining zimmasiga huquqbuzarliklar profilaktikasiga doir aniq vazifalarni yuklash, to'rtinchidan, profilaktika inspektorining ilgari sudlangan shaxslar o'rtasidagi huquqbuzarliklar profilaktikasiga doir hamkorlikdagi faoliyatini samarali tashkil etish, beshinchidan, huquqiy targ'ibot samaradorligiga erishish kabi imkoniyatlarni taqdim etishi bilan ahamiyatga ega hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 2025 yil 26 dekabr.
<https://president.uz/uz/lists/view/8834>

2. Aliqulovich T. A., Shukurjon o'g'li I. J. Кибержиноятларга қарши курашнинг замонавий тенденциялари //Научный Фокус. – 2025. – Т. 3. – №. 30. – С. 33-40.

3. Aliqulovich T. A., Bahodir o'g'li B. A. Raqamli texnologiyalar orqali sodir etiladigan tovlamachilik jinoyatlariga qarshi kurashishning o'ziga xos jihatlari //Научный Фокус. – 2025. – Т. 3. – №. 29. – С. 9-14.
4. Aliqulovich T. A., Axmat o'g'li M. A. Majburiy jamoat ishlari bilan bog'liq jazoga hukm qilingan shaxslar bilan ishlashda iio profilaktika inspektorlarining asosiy vazifalari //Научный Фокус. – 2025. – Т. 3. – №. 29. – С. 4-8.
5. Aliqulovich T. A., Ilhom o'g'li B. S. Badanga og'ir tan jaroxati yetkazish bilan bog'liq jinoyatlar profilaktikasini tushunchasi va uni amalga oshirish choralari //Научный Фокус. – 2025. – Т. 3. – №. 29. – С. 87-92.
6. Aliqulovich T. A. et al. Терроризм билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этиш этиш ва амалга оширишнинг хусусиятлари //Научный Фокус. – 2025. – Т. 3. – №. 29. – С. 15-20.
7. Aliqulovich T. A., Shavkat o'g'li C. A. Voyaga yetmaganlarga nisbatan sodir etiladigan jinsiy zo'ravonliklarning viktimologik profilaktikasi tushunchasi, turlari va ijtimoiy xavfi //Научный Фокус. – 2025. – Т. 3. – №. 30. – С. 213-219.
8. Aliqulovich T. A., Shavkat o'g'li C. A. Voyaga yetmaganlarga nisbatan sodir etiladigan jinsiy zo'ravonlik jinoyatlarini oldini olishning huquqiy asoslari //Научный Фокус. – 2025. – Т. 3. – №. 30. – С. 220-226.
9. Aliqulovich T. A., Akmal o'g'li M. A. Haq to'lanadigan jamoat ishlariga majburiy ravishda jalb etish jazosining tushunchasi va vazifalari //Научный Импульс. – 2025. – Т. 4. – №. 39. – С. 39-43.
10. Aliqulovich T. A., Nazirjon o'g'li I. D. Profilaktika inspektorining jamoat joylarida bezorilik jinoyatlarini oldini olish foliyatining tashkiliy asoslari //Научный Импульс. – 2025. – Т. 4. – №. 39. – С. 202-207.
11. Asilbek O'tkir o'g N. et al. Ma'muriy nazorat o'rnatilgan shaxslarga sud organlari tomonidan belgilangan cheklovlarga rioya etilishini nazorat qilish faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari //Ijodkor o'qituvchi. – 2025. – Т. 5. – №. 54. – С. 11-17.
12. Aliqulovich T. A., Qaxramonjon o'g'li N. J. Profilaktika inspektorining qasddan badanga yengil shikast yetkazish jinoyatlarining maxsus profilaktikasi bo'yicha faoliyatini takomillashtirish yo'nalishlari //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2025. – Т. 4. – №. 40. – С. 147-153.
13. Таштемиров А. А. и др. Профилактика инспекторининг нодавлат нотижорат ташкилотлари билан ҳамкорлигининг ўзига хос хусусиятлари //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2025. – Т. 4. – №. 47. – С. 189-196.